ISSN *2413-5593 (Print); ISSN 2663-6530 (On-line)*
2026. № 50 (УДК 81) : 163-171
ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics

УДК 81'42:008:821.131.1

Стаття надійшла до редакції [Article received] – 01.07.2026 р.
Перевірено на плагіат [Checked for plagiarism] – 03.07.2026 р.
Оригінальність тексту [The originality of the text] – 92,8 %
Прорецензовано [Peer-reviewed] –17.07.2026 р.
Рекомендовано до друку [Recommended for publication] – 29.08.2026 р.
http://doi.org//10.17721/2663-6530.2026.50.163-171

ЛІНГВАЛЬНІ МАРКЕРИ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ ІТАЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ А. БАРІККО, М. МАДЗАНТІНІ ТА Е. ФЕРРАНТЕ)

Надія Євгенівна Лисенко *(м. Київ, Україна)*

https://orcid.org/0000-0002-2216-4749
nadiia.lysenko@knlu.edu.ua

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київський національний лінгвістичний університет
(Міністерство освіти і науки України)
03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73

Роксолана Юріївна Кравчук *(м. Львів , Україна)*

kravchukroksolana@gmail.com

студентка другого (магістерського) рівня
кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київський національний лінгвістичний університет
(Міністерство освіти і науки України)
03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73

Статтю присвячено дослідженню лінгвальних маркерів культурної ідентичності в італійській художній прозі порубіжжя XX–XXI ст. на матеріалі романів А. Барікко, М. Мадзантіні та Е. Ферранте. Актуальність розвідки зумовлена необхідністю комплексного вивчення мовних одиниць як носіїв етнокультурної інформації в художньому творі. Текстову репрезентацію культурної ідентичності розглянуто як знакову структуру, що експлікується через систему лінгвокультурних кодів – комбінацій смислів, які відображають уявлення певного етносу про світобуття.

У результаті аналізу емпіричного матеріалу з'ясовано, що моделювання повсякдення італійців здійснюється завдяки взаємопроникненню просторового, артефактного, гастрономічного, соматичного та духовного кодів. Взаємодія цих кодів представлена системою лінгвальних маркерів, серед яких на рівні номінації виокремлено лексеми-реалії та лексичні лакуни. Зазначені одиниці можуть виступати як самостійні лінгвокультуреми або в синергії формувати лінгвокультуреми текстового рівня, планом змісту яких постають побутові ритуали, кулінарні традиції та сценарії спілкування. Поєднання кінесичних конструкцій і вигуків відтворює етноспецифічний емоційної тип комунікації, актуалізуючи автентичний італійський побутовий уклад.

Ключові слова*: італійська культурна ідентичність, лінгвальні маркери, лінгвокультурний код, слово-реалія, лексична лакуна, лінгвокультурема.*

(Актуальні питання лінгвокультурології [Aktual'ni pytannja lingvokul'turologii'])
Лінгвальні маркери культурної ідентичності в сучасній італійській художній прозі (на матеріалі романів А. Барікко, М. Мадзантіні та Е. Ферранте) (Українською) **[Linhvalni markery kulturnoi identychnosti v suchasnii italiiskii khudozhnii prozi (na materiali romaniv A. Barikko, M. Madzantini ta E. Ferrante)]**
© ***Лисенко Н. Є. [Lysenko N. Ye.]***, nadiia.lysenko@knlu.edu.ua, ***Кравчук Р. Ю. [Kravchuk R. Yu.]***, kravchukroksolana@gmail.com

ISSN *2413-5593 (Print); ISSN 2663-6530 (On-line)*
2026. № 50 : 163-171
Social Sciences. *Arts and Humanities*
PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics

LINGUISTIC MARKERS OF CULTURAL IDENTITY IN CONTEMPORARY ITALIAN LITERARY PROSE (BASED ON THE NOVELS BY A. BARICCO, M. MAZZANTINI, AND E. FERRANTE)

Nadiia Ye. Lysenko *(Kyiv, Ukraine),*

https://orcid.org/0000-0002-2216-4749
nadiia.lysenko@knlu.edu.ua

PhD (Philology), Associate Professor at the Department of Italian and French Philology and Translation
Kyiv National Linguistic University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)
3, Velyka Vasylkivska Str., Kyiv, 03150

Roksolana Yu. Kravchuk *(Lviv, Ukraine),*

kravchukroksolana@gmail.com

Master's degree student at the Department of Italian and French Philology and Translation
Kyiv National Linguistic University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)
3, Velyka Vasylkivska Str., Kyiv, 03150

The article examines linguistic markers of cultural identity in Italian literary prose at the turn of the 20th and 21st centuries, based on the novels by A. Baricco, M. Mazzantini, and E. Ferrante. The relevance of the study is determined by the need for a comprehensive investigation of linguistic units as bearers of ethnocultural information in literary texts. The textual representation of cultural identity is viewed as a semiotic structure actualized through a system of linguocultural codes – combinations of meanings that reflect a particular ethnic group's worldview. The methodological framework of the study encompasses semiotic, linguocultural, and contextual-interpretive methods.

The analysis of the empirical material demonstrates that the textual modeling of Italians' national and regional everyday life is achieved through the interpenetration of spatial, artifact, gastronomic, somatic, and spiritual cultural codes, whose semiotic boundaries are blurred within the literary text. The interaction of these codes is represented by a system of linguistic markers, among which, at the level of nomination, realia lexemes and lexical lacunae are identified. Such units may function as autonomous linguoculturemes or, in synergy, form text-level linguoculturemes. The content plane of these textual formations represents established everyday rituals, culinary traditions, and communicative scenarios of the characters. The combination of kinesic constructions and interjections reproduces an ethnospecific type of emotional communication and actualizes sociocultural content, namely, the authentic Italian way of everyday life.

Key words: *Italian cultural identity, linguistic markers, linguocultural code, realia lexeme, lexical lacuna, linguoculturem.*

Вступ. Розуміння мови не лише як інструменту комунікації, а й як специфічної форми збереження, трансляції та моделювання культурного досвіду спільноти, започатковане в

(Current issues in linguistic communications [Aktual'ni pytannja komunikatyvnoi' lingvistyky])
Linguistic Markers of Cultural Identity in Contemporary Italian Literary Prose (Based on the Novels by A. Baricco, M. Mazzantini, and E. Ferrante) (in Ukrainian) **[Linhvalni markery kulturnoi identychnosti v suchasnii italiiskii khudozhnii prozi (na materiali romaniv A. Barikko, M. Madzantini ta E. Ferrante)]**
© ***Lysenko N. Ye. [Lysenko N. Ye.]***, nadiia.lysenko@knlu.edu.ua, ***Kravchuk R. Yu. [Kravchuk R. Yu.]***, kravchukroksolana@gmail.com

концепціях В. фон Гумбольдта й О. Потебні та онтологічно обґрунтоване трактуванням її як простору буття людини у працях М. Гайдеґґера, дістало подальший розвиток у зарубіжних і вітчизняних етнолінгвістичних та лінгвокультурологічних студіях, зокрема у розвідках Е. Бенвеніста, А. Вежбицької, А. Мейє, Т. де Мауро, Ф. Бацевича, І. Голубовської, О. Селіванової та ін. У цьому контексті актуальним постає дослідження способів текстової експлікації культурної ідентичності як етнічної самоідентифікації особистості, що полягає в усвідомленні її приналежності до певної національної культури й мови та встановленні духовного взаємозв'язку зі своїм народом [Бацевич, 2007, с. 63; Загнітко, 2020, с. 239; Селіванова, 2008, с. 283].

Репрезентація зазначеного феномена, зокрема в художньому тексті, реалізується через лінгвокультурні коди, що постають способами категоріального впорядкування й оцінювання дійсності певною національною спільнотою, а також системою знаків і смислів, наявних у предметах її діяльності й відображених у етнічній мові та національній картині світу [Бацевич, 2007, с. 74]. Базуючись на архетипових уявленнях людини, вони забезпечують трансформацію традиційних моделей повсякденного досвіду в культурно марковані мовні одиниці, що дає змогу авторові художнього твору моделювати цілісний національний мікрокосм.

У наукових студіях останніх років вивчення лінгвокультурних кодів орієнтоване на виявлення їхньої ролі в структуруванні ментального досвіду певної лінгвоспільноти. У контрастивному аспекті крізь призму принципів релятивізму й інакшості проблему аналізує А. Бондаренко, розглядаючи лінгвокультурні коди як інструменти аксіологічної специфікації фрагментів національної картини світу [Бондаренко, 2021]. Окремі дослідницькі пошуки спрямовані на окреслення статусу та функцій конкретних кодових систем у мові, а саме: інтелектуального коду як репрезентанта ментальної сфери людини й онтологічної цінності спільноти [Ключник, 2025], предметного коду як системи координат для класифікації та структурування дійсності [Тиховська, Баньої, 2026]. Зазначені розвідки виконані на матеріалі фразеологічного та/або паремійного фондів мови. Разом із тим Н. Миронова обґрунтовує трактування художнього тексту як площини концептуалізації культурного коду, розглядаючи його як динамічний семіотичний простір трансляції колективного досвіду, що відображає національну картину світу [Миронова, 2026]. Способи об'єктивації артефактного коду через індивідуально-авторську систему тропів представлено у праці О. Мисик [Мисик, 2020]. Специфіку художнього відтворення культурного топосу італійських міст Флоренції та Венеції досліджує Т. Тверітінова, аналізуючи просторові, часові, предметні та духовні коди як канали трансляції знакових історико-культурних цінностей міського простору [Тверітінова, 2022]. М. Тріфуоджі та Ф. Сьєло фокусують увагу на особливостях наративної репрезентації неаполітанської спільноти середини XX ст., розглядаючи прозу Е. Ферранте в соціоантропологічному ракурсі [Тиховська, Баньої, 2026]. Попри значний інтерес науковців до цієї теми, проблема системного виявлення лінгвальних маркерів культурної ідентичності крізь призму взаємодії лінгвокультурних кодів у художньому творі, зокрема в сучасній італійській прозі, досі не була об'єктом цілісного аналізу.

(Актуальні питання лінгвокультурології [Aktual'ni pytannja lingvokul'turologii'])
Лінгвальні маркери культурної ідентичності в сучасній італійській художній прозі (на матеріалі романів А. Баріккo, М. Мадзантіні та Е. Ферранте) (Українською) **[Linhvalni markery kulturnoi identychnosti v suchasnii italiiskii khudozhnii prozi (na materiali romaniv A. Barikko, M. Madzantini ta E. Ferrante)]**
© ***Лисенко Н. Є. [Lysenko N. Ye.]***, nadiia.lysenko@knlu.edu.ua, ***Кравчук Р. Ю. [Kravchuk R. Yu.]***, kravchukroksolana@gmail.com

ISSN *2413-5593 (Print); ISSN 2663-6530 (On-line)*
2026. № 50 : 163-171
Social Sciences. *Arts and Humanities*
PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics

Метою пропонованої розвідки є виявити та систематизувати лінгвальні маркери культурної ідентичності в сучасній італійській художній прозі. **Об'єктом** дослідження виступає текстова репрезентація культурної ідентичності у творах сучасної італійської художньої прози. **Предметом** – лінгвальні маркери культурної ідентичності, які актуалізують систему лінгвокультурних кодів в аналізованих текстах.

Матеріалом дослідження обрано романи Алессандро Барікко «Oceano mare» («Море-океан», 1993), Маргарет Мадзантіні «Non ti muovere» («Не йди», 2001) та Елени Ферранте «L'amica geniale» («Моя неймовірна подруга», 2011), які репрезентують різні способи мовного конструювання культурної ідентичності в італійській прозі порубіжжя XX–XXI ст.

Методи дослідження. Основними методами аналізу слугували: метод суцільної вибірки, методи семіотичного й лінгвокультурологічного аналізу, а також контекстуально-інтерпретаційний метод. **Наукова новизна** пропонованої розвідки полягає в дослідженні взаємодії лінгвокультурних кодів як чинника репрезентації італійської культурної ідентичності в просторі художнього тексту на матеріалі романістики А. Барікко, М. Мадзантіні та Е. Ферранте.

Огляд наукової літератури. Виходячи з трактування культурної ідентичності як етнокультурної самосвідомості, пов'язаної з укоріненістю особистості в ціннісно-нормативну систему конкретного етносу, ми розглядаємо її текстове відтворення як знакову структуру, що актуалізується безпосередньо через систему лінгвокультурних кодів.

У лінгвістичних студіях під кодом культури розуміють сукупність знаків, комбінації смислів, що містять уявлення певного етносу про світобуття [Бацевич, 2007; Селіванова, 2008; Бондаренко, 2021] та структуруються відповідно до людського способу сприйняття й осмислення дійсності. Їх моделювання «відбувається на підставі співвіднесення "людина в зовнішньому світі", "людина у внутрішньому світі", "людина у фізичному просторі", "людина в часовому просторі"» [Савченко, 2013].

Попри різноманітність підходів до систематизації лінгвокультурних кодів, базовою залишається класифікація (за В. Красних), у межах якої виокремлено шість основних кодів культури: соматичний (тілесний), просторовий, часовий, предметний (артефактний), біоморфний (зоо- і фітоморфний) і духовний [цит. за: Селіванова, 2008, с. 299]. Така система відображає основні напрями культурного осмислення дійсності: тіло і тілесність, простір і час, предметне оточення, природне середовище і світ міфологічних істот, а також духовно-ціннісний вимір.

У вітчизняній лінгвістиці однією з найбільш розгалужених постає класифікаційна модель Л. Савченко, сформована й апробована на фразеологічному матеріалі, яка об'єднує п'ятнадцять лінгвокультурних кодів, диференційованих за субстанціональною та концептуальною групами [Савченко, 2013, с. 94–147]. Сутнісною характеристикою лінгвокультурних кодів є їхня дифузна проникність через нечіткість меж між ними, унаслідок чого одна кодова система позначень може бути представлена знаками іншої [Селіванова, 2008, с. 299].

У тканині художнього твору лінгвокультурні коди вербалізуються культурно маркованими одиницями. Під ними розуміємо мовні знаки, які акумулюють етнокультурну інформацію та транслюють її в простір тексту. У межах аналізу, відповідно до концепції М.

(Current issues in linguistic communications [Aktual'ni pytannja komunikatyvnoi' lingvistyky])
Linguistic Markers of Cultural Identity in Contemporary Italian Literary Prose (Based on the Novels by A. Baricco, M. Mazzantini, and E. Ferrante) (in Ukrainian) **[Linhvalni markery kulturnoi identychnosti v suchasnii italiiskii khudozhnii prozi (na materiali romaniv A. Barikko, M. Madzantini ta E. Ferrante)]**
© ***Lysenko N. Ye. [Lysenko N. Ye.]***, nadiia.lysenko@knlu.edu.ua, ***Kravchuk R. Yu. [Kravchuk R. Yu.]***, kravchukroksolana@gmail.com

ISSN *2413-5593 (Print); ISSN 2663-6530 (On-line)*
2026. № 50 (УДК 81) : 163-171
ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics

Кочергана, ці одиниці поділяємо на безеквівалентну лексику, передусім слова-реалії як прямі номінації унікальних об'єктів матеріальної та духовної культури спільноти, лексичні лакуни – лексичні одиниці, що не мають прямого відповідника в іншій мові, та одиниці з національно-культурним фоновим компонентом, у яких за денотативної тотожності знаків актуалізуються етноспецифічні конотації [Кочерган, 2006, с. 310–311, 326–327].

Разом із тим для дешифрування глибинніших, концептуальних змістів художньої прози залучається феномен лінгвокультуреми, яка співвідноситься із зазначеними одиницями, проте не є тотожною їм. Як комплексне міжрівневе поняття, вона репрезентує єдність лінгвального та екстралінгвального культурного змісту, поєднуючи власне мовні категорії та відповідні позамовні культурні чинники. У просторі художнього тексту лінгвокультурема може бути представлена як окремою лексемою, зокрема словом-реалією, так і словосполученням або реченням. Крім того, у межах наративу вона може розгортатися на рівні тексту [Загнітко, 2020, с. 396; Медвідь, 2009, с. 9] – у вигляді описів побутових ритуалів, етнографічних сценаріїв або специфічної поведінки персонажів [Ставенко, 2023].

Основний зміст. Перейдемо до аналізу специфіки і засобів текстової репрезентації італійської культурної ідентичності у творах художньої прози порубіжжя XX–XXI ст. У романі Елени Ферранте «L'amica geniale» буття бідного неаполітанського кварталу 1950–х років описується через взаємодію просторового, артефактного та акціонального кодів: *I grandi restavano **nei cortili, sulle sedie impagliate, a prendersi il fresco**, scambiandosi battute con chiunque passasse, mentre le ombre del vespro allungavano la strada e i ragazzi continuavano a correre* [Ferrante, 2011, p. 22]. Репрезентантами просторового й артефактного кодів виступають локатив *i cortili* та номінація предмета побуту *sedie impagliate*, які функціонують у синтаксичному зв'язку з фразеологізмом *prendersi il fresco* – актуалізатором акціонального коду. У контексті південноіталійського способу життя це стійке словосполучення позначає щоденний місцевий ритуал – після виснажливої денної спеки мешканці кварталу виносять стільці на вулицю або у внутрішній двір, щоб поспілкуватися та відпочити [Chiari, 2019, p. 15]. Номінація *sedie impagliate*, що вказує на матеріал виготовлення меблів – солому або очерет, функціонує як виразна побутова реалія, актуалізуючи уявлення про скромний матеріальний статок родин. Синтез зазначених маркерів на рівні художнього наративу дозволяє розглядати цей фрагмент як простір взаємодії мовних одиниць лексичного й фразеологічного рівня, які інтегруються в комплексну лінгвокультурему текстового рівня, акумулюючи культурний смисл – традиційний побутовий уклад півдня Італії.

Аналіз моделювання італійської ідентичності у прозі письменниці унаочнює специфіку просторової організації неаполітанського побуту, де межа між приватним житлом і вулицею є повністю розмитою. Дифузне переплетення просторового та артефактного кодів ілюструє такий фрагмент роману: *La vita del rione scorreva all'aperto; **le porte dei bassi** restavano **spalancate** estate e inverno, lasciando vedere l'interno buio e la miseria delle stanz* [Ferrante, 2011, p. 28]. Ключовим лінгвальним маркером тут постає архітектурна номінація *i bassi*, яка функціонує одночасно як слово-реалія та лексична лакуна. Ця лексема номінує особливий тип помешкання: вузьке житлове приміщення з однією або максимум двома кімнатами, розташоване на рівні першого поверху, двері якого виходять безпосередньо на

(Актуальні питання лінгвокультурології [Aktual'ni pytannja lingvokul'turologii'])
Лінгвальні маркери культурної ідентичності в сучасній італійській художній прозі (на матеріалі романів А. Баріккo, М. Мадзантіні та Е. Ферранте) (Українською) **[Linhvalni markery kulturnoi identychnosti v suchasnii italiiskii khudozhnii prozi (na materiali romaniv A. Barikko, M. Madzantini ta E. Ferrante)]**
© ***Лисенко Н. Є. [Lysenko N. Ye.]***, *nadiia.lysenko@knlu.edu.ua*, ***Кравчук Р. Ю. [Kravchuk R. Yu.]***, *kravchukroksolana@gmail.com*

вулицю, сформоване внаслідок переоблаштування колишніх складських чи господарських об'єктів [Celotto, 2012, p. 8–9]. У художньому просторі роману *i bassi* постають соціокультурним символом неаполітанської бідності та особливого колективного співжиття, де будь-які події приватного життя розгортаються на очах у всієї громади. Взаємодія просторової *i bassi* та артефактної *le porte spalancate* реалій дозволяє кваліфікувати весь аналізований уривок як комплексну лінгвокультурему текстового рівня.

Артефактний код також тісно пов'язаний із релігійною атрибутикою та традиційними практиками католицизму, які в італійській провінції є невіддільними від повсякденного буття. Розглянемо опис консервативного південного селища у романі Маргарет Мадзантіні «Non ti muovere»: *Ricordo* ***il selciato*** *consumato del paese,* ***le donne vestite di nero*** *sedute* ***sugli scalini*** *con* ***il rosario*** *tra le dita, che mi guardavano passare come fossi uno straniero venuto da un altro mondo* [Mazzantini, 2001, p. 104]. Носіями етномаркованої інформації у наведеному фрагменті виступають номінації *il selciato* та *il rosario*. Артефактний маркер *il selciato* функціонує як слово-реалія, що позначає давню кам'яну бруківку історичних центрів та невеликих італійських містечок (i borghi) [Soprintendenza Archeologia, Belle Arti e Paesaggio per il Comune di Napoli, 2026]. Тоді як лексема-реалія *il rosario* у поєднанні з описом *donne vestite di nero* та локативом *sugli scalini* створює упізнаваний образ італійського Півдня. Реалія *il rosario* постає тут безеквівалентною мовною диницею, оскільки номінує не просто матеріальний об'єкт (артефактний код), а молитовну католицьку традицію (духовний код). Дифузна взаємодія артефактних маркерів (*selciato, rosario*), просторових координат (*scalini*) та соматичного вияву релігійності (*rosario tra le dita*) дозволяє кваліфікувати цей художній опис як комплексну лінгвокультурему текстового рівня, що виражає глибоку релігійність та патріархальний побутовий уклад спільноти.

Гастрономічний код постає одним із найпотужніших та найвиразніших актуалізаторів італійської культурної ідентичності. Дослідники історії гастрономії М. Монтанарі та А. Капатті обґрунтовують тезу про те, що їжа та напої в національному дискурсі є не просто засобом підтримки життєдіяльності, а повноцінною комунікативною системою, яка маркує регіональну самобутність, родинну єдність та соціальний статус індивіда [Capatti, Montanari, 1999].

У романі Елени Ферранте «L'amica geniale» гастрономічний код постає наскрізним інструментом моделювання регіональної ідентичності: *Dalla cucina saliva l'odore forte* ***del ragù****, un profumo denso che aveva* ***sobbollito per ore e ore*** *fin dal mattino presto* [Ferrante, 2011, p. 112]. Основним носієм національно-специфічної інформації у наведеному фрагменті виступає кулінарний маркер *il ragù*. В італійському культурному просторі ця назва функціонує як слово-реалія з глибоким фоновим компонентом, оскільки *ragù napoletano* сутнісно відрізняється від північноіталійського *ragù alla bolognese* [Capatti, Montanari, 1999, p. 182]. На відміну від північного варіанта з м'ясного фаршу, південне рагу – це страва з великих шматків м'яса, яка має довго млоїтися на мінімальному вогні [Soprintendenza Archeologia, Belle Arti e Paesaggio per il Comune di Napoli, 2026]. Культурний зміст цієї реалії підсилює дієслівна конструкція часового коду *sobbollire per ore e ore*, яка вербалізує специфіку автентичної південної кулінарної практики. Взаємодія гастрономічного (*il ragù*),

(Current issues in linguistic communications [Aktual'ni pytannja komunikatyvnoi' lingvistyky])
Linguistic Markers of Cultural Identity in Contemporary Italian Literary Prose (Based on the Novels by A. Baricco, M. Mazzantini, and E. Ferrante) (in Ukrainian) **[Linhvalni markery kulturnoi identychnosti v suchasnii italiiskii khudozhnii prozi (na materiali romaniv A. Barikko, M. Madzantini ta E. Ferrante)]**
© ***Lysenko N. Ye. [Lysenko N. Ye.]***, nadiia.lysenko@knlu.edu.ua, ***Kravchuk R. Yu. [Kravchuk R. Yu.]***, kravchukroksolana@gmail.com

ISSN *2413-5593 (Print); ISSN 2663-6530 (On-line)*
2026. № 50 (УДК 81) : 163-171
ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics

ольфакторного (*l'odore forte, profumo denso*), а також темпорального (*per ore e ore, dal mattino presto*) маркерів дозволяє розглядати цей художній опис як комплексну лінгвокультурему текстового рівня. Планом її змісту виступає відображення цінностей сімейних традицій, родинної єдності та затишку.

У романі Маргарет Мадзантіні «Non ti muovere» гастрономічний код репрезентує концепцію «бідної кухні» (cucina povera), типової для південноіталійського селянства: *Mangiava* ***pane e pomodoro*** *con* ***le mani sporche di terra***, ***strofinando l'aglio*** *sulla* ***crosta dura*** *come facevano i contadini di quel posto»* [Mazzantini, 2001, p. 118]. У наведеному фрагменті спостерігаємо переплетення гастрономічного та соматичного кодів культури. Перший виражається цілим комплексом маркерів: номінацією традиційної селянської страви *pane e pomodoro*, лексемами *l'aglio* та *crosta dura*, *strofinando*. Ця кулінарна практика відображає побут італійського селянства, де зачерствілий хліб натирали часником і розм'якшували томатами [VoSLIG, 2026]. Другий код маркований конструкцією *con le mani sporche di terra*, що вказує на безпосередній фізичний контакт із землею. Міжкодова взаємодія у цьому уривку формує комплексну лінгвокультурему текстового рівня, планом змісту якої постає бідне селянське буття та важка фізична праця.

У романі Алессандро Барікко «Oceano mare» гастрономічний код функціонує як засіб відтворення італійської культури столу: *Sul tavolo c'era una bottiglia* ***di vino rosso della casa***, *del pane* ***appena sfornato*** *e un piatto con* ***formaggio stagionato*** *che* ***profumava d'erba e di legna*** [Baricco, 1993, p. 34]. Лінгвальними маркерами гастрономічного коду в наведеному фрагменті виступають лексеми-реалії *il formaggio stagionato* та *il vino rosso della casa*. В італійській кулінарній традиції ступінь визрівання сиру (*fresco, semi-stagionato, stagionato*) постає лінгвокультуремою, оскільки маркує унікальні органолептичні та технологічні характеристики продукту [VoSLIG, 2026]. Етнокультурний зміст цього опису розкривається через дифузію гастрономічного й темпорального кодів, що актуалізується прикметником *stagionato* та дієприкметниковим зворотом *appena sfornato*. Предикативна конструкція *profumava d'erba e di legna* експлікує ольфакторний компонент гастрономічного коду, вказуючи на автентичність продуктів. Міжкодова взаємодія формує комплексну текстову лінгвокультурему, планом змісту якої постає відображення гастрономічної традиції італійців.

Яскравим виявом італійської культурної ідентичності постає високий рівень експресивності спілкування, що знаходить своє вираження через синергію вербальних та невербальних компонентів соматичного коду, які функціонують у тексті як культурно марковані одиниці: ***Mamma mia***, *che storia, disse il professore* ***scuotendo le dita nell'aria, per carità***, *non mi chieda di credere a una simile assurdità* [Baricco, 1993, p. 62].

У наведеному уривку спостерігаємо дифузну взаємодію різних засобів вираження соматичного коду. Його невербальний складник представлений кінесичною конструкцією *scuotendo le dita nell'aria*, яка відбиває іронічне несприйняття або здивування мовця. Тоді як вербальна репрезентація цього коду здійснюється через безеквівалентні мовні одиниці – вигуки *Mamma mia* та *per carità*, що, у цьому контексті, виражають критичне несприйняття почутого. У такий спосіб формується комплексна лінгвокультурема текстового рівня, планом змісту якої постає відображення традиційної для італійців моделі емоційного спілкування.

(Актуальні питання лінгвокультурології [Aktual'ni pytannja lingvokul'turologii'])
Лінгвальні маркери культурної ідентичності в сучасній італійській художній прозі (на матеріалі романів А. Барікко, М. Мадзантіні та Е. Ферранте) (Українською) **[Linhvalni markery kulturnoi identychnosti v suchasnii italiiskii khudozhnii prozi (na materiali romaniv A. Barikko, M. Madzantini ta E. Ferrante)]**
© ***Лисенко Н. Є. [Lysenko N. Ye.]***, nadiia.lysenko@knlu.edu.ua, ***Кравчук Р. Ю. [Kravchuk R. Yu.]***, kravchukroksolana@gmail.com

Проте національна експресивність має й інший вияв: у стані граничного розпачу вона здатна трансформуватися у протилежну форму вираження почуттів – інтенсивну мову тіла на тлі повного мовчання: ***Si portò le mani alla testa, si piegò in due*** *e cominciò a* ***scuotere il capo senza emettere alcun suono****, con gli* ***occhi spalancati nel vuoto*** [Mazzantini, 2001, p. 156].

Соматичний код культури в наведеному уривку формується комплексом мовних одиниць на позначення невербальних дій персонажа: кінесичними конструкціями *si portò le mani alla testa, si piegò in due, scuotere il capo* та мімічним знаком *occhi spalancati nel vuoto*. Етнокультурна специфіка фрагмента актуалізується через поєднання інтенсивних фізичних рухів за відсутності звукового складника, що марковано інфінітивною конструкцією *senza emettere alcun suono*. Зазначені засоби утворюють комплексну лінгвокультурему текстового рівня, планом змісту якої постає вираження безмовного розпачу персонажа.

Висновки дослідження. Художня репрезентація італійської культурної ідентичності в аналізованих творах реалізується через дифузну взаємодію лінгвокультурних кодів. Провідну роль у моделюванні національного й регіонального буття італійців відіграють просторовий, артефактний, гастрономічний, соматичний та духовний коди культури, семіотичні межі між якими в наративі є рухливими. Об'єктивація цих кодів в оповідному просторі розглянутих романів забезпечується системою культурно маркованих одиниць: лексем-реалій та лексичних лакун, які функціонують у синтаксичному зв'язку зі стійкими словосполученнями. Комплексною знаковою одиницею вираження італійської ідентичності постає лінгвокультурема, яка у межах аналізованих творів розгортається від окремої лексеми до рівня текстових фрагментів, де мовні знаки інтегруються в описи побутових ритуалів, кулінарних практик та сценаріїв спілкування персонажів, акумулюючи єдиний культурний смисл – національно-специфічний уклад буття італійців.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі вбачаємо у вивченні лінгвальних маркерів культурної ідентичності в перекладацькому аспекті. Крім того, доцільним постає розширення емпіричної бази дослідження через компаративний аналіз італійських лінгвокультурних кодів та кодових систем інших європейських спільнот.

References:

1. Бацевич, Ф. С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації [Slovnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii (Dictionary of intercultural communication terms)]*. Довіра.
2. Бондаренко, А. І. (2021). Лінгвокультурні коди в контрастивному вимірі [Linhvokulturni kody v kontrastyvnomu vymiri (Linguocultural codes in a contrastive dimension)]. *Література та культура Полісся [Literatura ta kultura Polissia (Literature and Culture of Polissia)]*, (101/16), 107–118.
3. Загнітко, А. П. (2020). *Сучасний лінгвістичний словник [Suchasnyi linhvistychnyi slovnyk (Modern linguistic dictionary)]*. Твори.
4. Ключник, Т. О. (2025). Інтелектуальний код і специфіка його виокремлення в українській лінгвокультурі [Intelektualnyi kod i spetsyfika yoho vyokremlennia v ukrainskii linhvokulturi (The intellectual code and the specificity of its identification in Ukrainian linguoculture)]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія [Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia (Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology)]*, (76), 62–66. https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.76.12

(Current issues in linguistic communications [Aktual'ni pytannja komunikatyvnoi' lingvistyky])
Linguistic Markers of Cultural Identity in Contemporary Italian Literary Prose (Based on the Novels by A. Baricco, M. Mazzantini, and E. Ferrante) (in Ukrainian) **[Linhvalni markery kulturnoi identychnosti v suchasnii italiiskii khudozhnii prozi (na materiali romaniv A. Barikko, M. Madzantini ta E. Ferrante)]**
© ***Lysenko N. Ye. [Lysenko N. Ye.]***, nadiia.lysenko@knlu.edu.ua, ***Kravchuk R. Yu. [Kravchuk R. Yu.]***, kravchukroksolana@gmail.com

5. Кочерган, М. П. (2006). *Основи зіставного мовознавства [Osnovy zistavnoho movoznavstva (Fundamentals of contrastive linguistics)]*. Академія.
6. Медвідь, Н. С. (2009). *Лінгвокультуреми в українській соціально-психологічній прозі першої половини XX ст. [Linhvokulturemy v ukrainskii sotsialno-psykholohichnii prozi pershoi polovyny XX st. (Linguocultural units in Ukrainian socio-psychological prose of the first half of the 20th century)]* [Автореф. дис. … канд. філол. наук].
7. Миронова, Н. В. (2026). Художній текст як простір концептуалізації культурного коду [Khudozhnii tekst yak prostir kontseptualizatsii kulturnoho kodu (Literary text as a space for the conceptualization of cultural code)]. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики [Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky (Problems of Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics)]*, (49), 52–62. https://doi.org/10.17721/2663-6530.2026.49.52-62
8. Мисик, О. (2020). Артефактний етнокультурний код у поетичних творах Ігоря Калинця [Artefaktnyi etnokulturnyi kod u poetychnykh tvorakh Ihoria Kalyntsia (Artifact ethnocultural code in the poetic works of Ihor Kalynets)]. *Актуальні питання гуманітарних наук [Aktualni pytannia humanitarnykh nauk (Current Issues in the Humanities)]*, *1*(33), 197–202. https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/33.215724
9. Савченко, Л. В. (2013). *Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти [Fenomen etnokodiv dukhovnoi kultury u frazeolohii ukrainskoi movy: etymolohichnyi ta etnolinhvistychnyi aspekty (The phenomenon of ethnocodes of spiritual culture in Ukrainian phraseology: Etymological and ethnolinguistic aspects)]*. Доля.
10. Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми [Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy (Modern linguistics: Trends and problems)]*. Довкілля-К.
11. Ставенко, О. В. (2023). *Австралійські художні етнонаративи для дітей: лінгвокультурний аспект [Avstraliiski khudozhni etnonaratyvy dlia ditei: linhvokulturnyi aspekt (Australian literary ethnonarratives for children: A linguocultural aspect)]* (Дис. доктора філософії).
12. Тверітінова, Т. І. (2022). Культурний код італійського міста в романі Д. Брауна «Інферно» [Kulturnyi kod italiiskoho mista v romani D. Brauna «Inferno» (The cultural code of an Italian city in Dan Brown's novel *Inferno*)]. *Література та культура Полісся [Literatura ta kultura Polissia (Literature and Culture of Polissia)]*, (106/20), 53–62. https://doi.org/10.31654/2520-6966-2022-20F-106-53-62
13. Тиховська, О. М., & Баньої, В. Ф. (2026). Лінгвокультурний потенціал предметного коду в українській фраземіці [Linhvokulturnyi potentsial predmetnoho kodu v ukrainskii frazemitsi (Linguocultural potential of the object code in Ukrainian phraseology)]. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика [Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka (Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism)]*, *37*(76), 96–104. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.1.1/16
14. Capatti, A., & Montanari, M. (1999). *La cucina italiana: Storia di una cultura*. Laterza.
15. Celotto, C. (2012). *'O vascio: Breve storia dei "bassi" napoletani* (S. Siano, Photogr.). Intra Moenia.
16. Chiari, G. P. (2019). *La passeggiata italiana: Una storia culturale*. Museo del Camminare.
17. Soprintendenza Archeologia, Belle Arti e Paesaggio per il Comune di Napoli. (2026). *Official website*. https://sabap.na.it/il-ragu
18. Trifuoggi, M., & Sielo, F. (2023). My brilliant city: Naples, urban poverty and the 'ethnographic imagination' of Elena Ferrante. *Journal of Modern Italian Studies*, *28*(3), 362–379. https://doi.org/10.1080/1354571X.2023.2173910
19. Vocabolario Storico della Lingua Italiana della Gastronomia (VoSLIG). (2026). *AtLiTeG*. https://vocabolario.atliteg.org/lemmario/caffettiera/6506?utm_source
20. Baricco, A. (1993). *Oceano mare*. Rizzoli.
21. Ferrante, E. (2011). *L'amica geniale*. Edizioni E/O.
22. Mazzantini, M. (2001). *Non ti muovere*. Mondadori.

© ***Лисенко Н. Є. [Lysenko N. Ye.]***, nadiia.lysenko@knlu.edu.ua, ***Кравчук Р. Ю. [Kravchuk R. Yu.]***, kravchukroksolana@gmail.com